

Autīnes sacelšanās 800 gadu atceres tēma tika turpināta 22. septembrī Baltu vienības dienā Cēsu vēstures un mākslas muzejā, kur notika LU Latvijas vēstures institūta izbraukuma sesija.

M. Auns un G. Zemītis ar nelielām variācijām atkārtoja jau Turaidā teikto. Plašākā kontekstā 12. un 13. gs. mijas notikumus referātā “Karošana, kristianizācija un kultūru saskarsme: latgaļu un krustnešu attiecības Baltijas krusta karu laikmeta sākumā” aplūkoja Andris Šnē. Referents norādīja uz tirdzniecisko interešu lielo nozīmi Romas katoļu kristīgās pasaules ekspansijā Baltijā, kā rezultāts bija gan Austrumbaltijas tautību virspusēja kristīšana, gan duālas varas un sociālās sistēmas izveidošanās Livonijā krusta karu laikmetā, pakļautajās zemēs saglabājoties daudziem iepriekšējās sociālās organizācijas un pagāniskās kultūras elementiem. Arī latgaļu zemēs jaunizveidoto virsvaras struktūru ietekme sākotnēji bija nenozīmīga, turklāt tās apzināti veicināja latgaļu iesaistīšanos karagājienos pret vēl nekristītajām kopienām, neofītiem veidojot nozīmīgāko krustnešu karaspēka daļu.

Ar attēliem un komentāriem arheoloģe Zigrīda Apala vēlreiz atsaucā atmiņā viņas veiktos izrakumus izciliem atradumiem bagātajā Priekuļu Ģūģeru 8.–12. gadsimta kapulaukā. Stāstījums tika turpināts arī Ģūģeru senkapos, kurp pēc oficiālās daļas devās sesijas dalībnieki. Diemžēl bija jākonstatē, ka mūsu vēstures izlaupīšana turpinās pilnā sparā, par ko liecināja mantraču rakumu bedres un izmētātie apbedīto kauli.

Pēc tam tika apmeklēts netālais Sārūmkalns. Lai arī apaudzis ar mežu, tas rādīja iespaidīgās, stāvās nogāzes. Norā pilskalna plakumā tika iekurts ugunskurs, pie kura raisījās diskusijas gan par baltu vēsturi, gan pašu Sārūmkalnu, jo nopietni arheoloģiskie pētījumi pilskalnā līdz šim nav veikti un nav droši zināma ne tā hronoloģija, ne tas, kur zemajā un mitrajā apkārtnē varētu slēpties dokumentos minētā Autīnes “pilsēta” (*urbs*), līdz ar to paliek atklāts jautājums, vai Autīne tiešām atrasta.

Muntis Auns

STARPTAUTISKĀS KONFERENCES “ZINĀTNIEKA ĒTIKA: LATVIJA, BALTIJA, EIROPA” SEKCIJA “VĒSTURNIEKS UN ĒTIKA”

2012. gada 20. un 21. septembrī Latvijas Universitātē notika LU Filozofijas un socioloģijas institūta organizēta starptautiska zinātniska konference “Zinātnieka ētika: Latvija, Baltija, Eiropa” (*Ethics of a scientist: Latvia, Baltics, Europe*), kuras ietvaros viena sekcija bija veltīta vēsturnieka ētikai.

LU Filozofijas un socioloģijas institūts izdeva arī konferences tēzes. Tā kā konferencē piedalījās ne tikai pētnieki un mācībspēki, konferences apskatā norādu arī referentu zinātniskos grādus, akadēmiskos amatus vai iestādi, kuru viņi pārstāv, kas ļauj labāk izprast viena vai otra referāta rakursu.

Sekcijas darbu ievadīja profesora Ilgvara Butuļa referāts “Vēstures pētniecība un ētika (Daži aspekti 21. gs. sākumā)”. Lai gan paši vēsturnieki, tostarp šī apskata autors, bieži ir uzsvēruši, ka vēsture ir jānodala no politikas, I. Butulis, atsaucoties uz pēdējo lielo starptautisko forumu secinājumu, atzīmēja, ka neviens vēsturnieks nevar izvairīties no politikas, ka valsts institūciju tieksme pēc stabilitātes arī vēstures skaidrojumā slēpj permanentu konfliktu ar vēstures zinātnes attīstību.

Profesors I. Butulis kā absurdu raksturoja bieži izskanošo prasību vēsturniekam noskaidrot “vēsturisko patiesību”, norādot, ka vienas patiesības nav. Zināšanas par vēsturi mainās laika gaitā, bet skatījums uz tām ir atkarīgs no vēsturnieka skatpunkta un subjektīvās interpretācijas. Ideāls vēsturnieks nemitīgi pilnveido savu zinātniskās analīzes formu un metodes, izmanto citu zinātņu sasniegumus.

Par to, ka ļoti daudz kas atkarīgs no vēsturnieka interpretācijas, runāja arī Dr. hist. Guntis Zemītis. Viņš uzsvēra, ka vēsturnieka atbildība īpaši pieaug demokrātijas apstākļos, kad viņš nav spiests piemēroties ideoloģiskām nostādnēm. Atsaucoties uz Gerta Hofštēdes (*Geert Hofstede*) shēmu, katra kultūra – etniskā, nacionālā – balstās uz noteiktām vērtībām, no kurām izriet kultūrai kopīgi varoņi, rituāli, simboli. Diktatūras apstākļos vērtības ir definētas, vēsturnieks tikai piemeklē tām atbilstošus varoņus. Demokrātiskā sabiedrībā zinātnieks ir atbildīgs par savas izziņas sekām nevis likuma, bet morāles priekšā. G. Zemītis arī norādīja, ka darbi, kuri veltīti sociālajai atmiņai, gan nostiprina sabiedrībā tādas vērtības kā demokrātija, plurālisms, tiesības uz savu viedokli, bet tai pašā laikā turpina t.s. mazā cilvēka, cietēja tēmu, kas zināmā mērā ir mīta par “700 verdzības gadiem” turpinājums.

Par sociālo atmiņu un vēsturisko atbildību referēja Dr. hist. Kaspars Zellis. Viena no būtiskajām atziņām – vēsture var apkalpot politiskās varas šī brīža aktualitātes un konstruēt varai izdevīgu pagātnes skaidrojumu, sociālā atmiņa to nepieļauj, tomēr vēsture spēj korigēt atmiņu. Arī K. Zellis atgādināja par vēsturnieka atbildību, atsaucoties uz Rietumu pasaules vēstures morālo vērtējumu vadmotīvu pēc Otrā pasaules kara, ka vēsturiski asai pagātnes apziņai jākalpo par bāzi nākotnē vērstai politikai.

Par vēsturnieka atbildību par vēsturi un to kā nacionālo identitāti konstruējošu aspektu referēja Dr. theol. Guntis Kalme. Teoloģijas profesors atsaucās uz 1936. gada Likumu par Latvijas vēstures institūtu, kurā teikts, ka institūta uzdevums ir Latvijas un vispārējās vēstures pētīšana

“nacionālisma un patiesības garā”. Tālāk G. Kalme pamatoja, ka latviešiem nav jākaunas no sava nacionālisma, kas, referentam citējot Tadeušu Puisānu, “nav ne mesianisks, ne imperiālistisks”. Vēsturnieks var ietekmēt un mainīt nacionālo un valstisko identitāti, kā tas jau noticis padomju okupācijas laikā.

Šie referāti galvenokārt skāra vēsturnieka misiju un atbildību nācijas, sabiedrības nākotnes priekšā, savukārt trīs citi referenti runāja par vēsturiskā mantojuma saglabāšanas, izmantošanas un interpretācijas ētikas problēmām.

Dr. hist. Mārtiņš Mintauris referātā “Kultūras mantojums kā ētiska problēma” uzsvēra nepieciešamību izvairīties no populistiskas attieksmes pret kultūras mantojumu, to dalot “savējā” un “svešajā”. Tika atzīmēts, ka kultūras mantojums nav tikai priekšmeti muzeju vitrīnās, tas ir iesaistīts daudzveidīgās sociālās attiecībās, kas atspoguļo sabiedrības attieksmi pret savu pagātņi, tagadni un nākotni.

Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Arheoloģijas un vēstures daļas vadītāja Sandra Zirne referēja par arheologu profesionālo ētiku kultūras mantojuma aizsardzības kontekstā. Arheologa atbildība ir īpaša, jo viņa izpētes objekts nav atjaunojams. Eiropas Arheologu asociācijas Prakses kodekss uzliek pienākumu arheologiem visos līmeņos informēt sabiedrību par arheoloģijas mērķiem un metodēm. A. Zirne arī informēja par to, ka pēdējos gados samazinās arheoloģisko izrakumu skaits, tos aizstājot ar arheoloģisko uzraudzību. Iemeslu tam viņa saskatīja valsts ekonomiskās attīstības tendencēs, ar tām acīmredzot saprotot to, ka arheologi spiesti rēķināties ar finansētāju – galvenokārt dažādu būvfirmu interesēm. Bez tam S. Zirne skāra jautājumu par arheologa tiesībām uz zinātnisko informāciju, kuru viņš iegūst izrakumu gaitā, norādot, ka arheologi ne vienmēr ievēro divu gadu periodu, kas atvēlēts viņiem datu apstrādei. Pēc šī perioda iegūtā informācija ir ievadāma publiskajā aprītē.

Dr. hist. Gunita Zariņa referātā “Bioarheoloģisko pētījumu ētiskie aspekti” runāja par kapulauku un kapsētu osteoloģisko materiālu un attieksmi pret to. Lai gan cilvēku kaulu materiāls satur plašu zinātnisko informāciju, attieksme pret to vienmēr bijusi diskusiju objekts. Īpaši jūtīga ir attieksme pret to kaulu materiālu, kas iegūts jaunākās kapsētās un kuru dažkārt var pat saistīt ar konkrētām personām. Tomēr arī attieksme pret kaulu materiālu no senākiem apbedījumiem dažādās valstīs ir atšķirīga. Referente norādīja, ka Anglijā 2008. gadā pieņemtais likums nosaka, ka izrakumos iegūtais kaulu materiāls ir jāpārāpbeda. Latvijā kaulu materiāls tiek demonstrēts muzeju ekspozīcijās un uzglabāts bioarheoloģisko materiālu krātuvē. Evaņģēliski luteriskā baznīca Latvijā iestājas par kapsētās iegūta kaulu materiāla iespējami ātrāku pārāpbedīšanu, kas vairākos

gadījumos arī īstenota. Referente uzsvēra vajadzību saglabāt pētniecībai nepieciešamo minimālo apbedījumu skaitu.

Konferenci noslēdza diskusija, kura galvenokārt skāra vēstures un sociālās atmiņas attiecības un lomu izziņas procesā. Par konferenci dienas presē rakstījis arī žurnālists Viesturs Sprūde (*Latvijas Avīze*, 25.09.2012.), rakstam liekot virsrakstu “Vēsturnieki jūt morālu atbildību”. Visumā tas pareizi raksturo vēsturnieku sekcijas darbu, kura gan aizskāra tikai dažus no daudzajiem vēsturnieka ētikas aspektiem.

Guntis Zemītis

25. BALTIJAS ZINĀTŅU VĒSTURES KONFERENCE VIĻŅĀ

2012. gada 4.–6. oktobrī Viļņā notika tradicionālā – jau 25. Baltijas zinātņu vēstures konference, ko rīkoja Baltijas valstu Zinātņu vēstures un filozofijas asociācija (BZVFA), Lietuvas Zinātņu akadēmija, Vrubļevska bibliotēka un Lietuvas Pedagoģijas universitāte. Tas bija plašs zinātnes vēsturnieku, filozofu un muzeju darbinieku saiets, kurā piedalījās ap 200 cilvēku no 12 valstīm (Lietuvas, Latvijas, Igaunijas, Somijas, Lielbritānijas, ASV, Portugāles, Ukrainas, Krievijas, Baltkrievijas, Polijas, Kanādas).

Konferences īpatnība šoreiz bija tā, ka to finansēja un rīkoja kā Lietuvas muzeju gada pasākumu. Proti, 1812. gadā, neilgi pirms Napoleona iebrukuma, Šilales novadā sena ozolkoka dobumā tika atklāts pirmais sabiedriskais muzejs Lietuvā “*Baublys*”, un šo momentu sabiedrība atzīmēja kā Lietuvas muzeju divsimtgadi. Tāpat, kā atzīmēts tēžu grāmatīņas ievadā, konference tika pieskaņota arī Rīgas Politehnikuma (Rīgas Tehniskā universitāte) dibināšanas 150 gadu atcerei un Lietuvas (Kauņas) Universitātes dibināšanas 90 gadu atcerei. Tas atspoguļojās konferences referātu tematikā un arī apstākļi, ka par galveno no septiņām sekcijām izvērtās muzeju un memoriālu problēmu sekcija.

Konferences trešā diena bija veltīta muzeju apskatei, no kuriem ievērojamākais bija atjauninātais Lietuvas Etnokosmoloģijas muzejs Molētos, 70 km no Viļņas, līdzās Molētu observatorijai. To 1990. gadā Kapeiļu kalnā izveidojis latviešu izcelsmes lietuvietis – entuziasts Gunārs Kakars, un par Eiropas Savienības līdzekļiem tas nule kardināli modernizēts. Etnokosmoloģija tiek definēta kā zinātnes nozare, kas pēti tautas garīgo un etnisko saikni ar Visumu. Muzeja daudzveidīgā ekspozīcija atklāj saiknes ar kosmosu, kas izpaužas mitoloģijā, folklorā, tautas mākslas simbolos, ornamentus; tur var iepazīties ar baltu tautu laika un telpas mērīšanas